

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 782.1(470):792.02+78.071.2(477)

ПОСТАНОВКА ОПЕРИ М. ЛИСЕНКА «ЗИМА І ВЕСНА» У РЕЖИСЕРСЬКОМУ РІШЕННІ Д.М. ГНАТЮКА

Бондарчук В.О.

Національна музична академія України імені П.І. Чайковського

Обрана для дослідження тема, дає можливість аналізу соціокультурного середовища України кінця ХХ століття крізь призму творчої біографії Д. Гнатюка. Закріплюючи проблему мистецького сходження майстра на олімп світового визнання в контекст культурно-мистецьких реалій часу, ми маємо можливість заповнити прогалини об'єктивних реалій українського оперного простору обраного для дослідження періоду. **Ключові слова:** творча особистість, виконавська інтерпретація, оперне мистецтво, стильові координати, майстер сцени.

Постановка проблеми. Сучасний стан культурно-мистецького простору України перебуває у перманентному пошуку творчих особистостей, їх реалізації в стихійному і не завжди однозначному вирі мистецьких пошуків, апробацій та звершень сьогодення. Сутність мистецького простору ХХІ століття була сформована потужними комунікативними моделями попередніх часів, епіцентром яких завжди була творча особистість, митець, художник, майстер. Проблема пізнання кожної із запропонованої категорії гостро підіймається у культурології, філософії, мистецтвознавстві, що дає можливість всесторонньо охопити проблему з глибоким аналізом сутності її структури.

Мета дослідження полягає у висвітленні одного з періодів творчої біографії Д.М. Гнатюка – його режисерської практики, зокрема постановки опери М. Лисенка «Зима і весна».

Методологія дослідження полягає у застосуванні історичного, мистецтвознавчого та культурологічного методів, що дає можливість аналізу творчої діяльності Д.М. Гнатюка в контексті соціокультурної динаміки кінця ХХ століття. Запропонований міждисциплінарний підхід до розгляду проблеми створює оптимальні умови вивчення сутності вітчизняного оперного виконавства у про-

екції на творчі поступи Д.М. Гнатюка і проведення порівняльного аналізу його творчої біографії в контексті процесуального підходу до проблеми.

Наукова новизна полягає у висвітленні мало-відомих сторінок біографічного матеріалу майстра з урахуванням його світоглядних інтенцій в розрізі поступів культурного середовища періоду. Вагому складову дослідження побудовано на архівних матеріалах як Національної опери України так і родинної документації, що надає матеріалам особливої цінності з точки зору історичної проблематики та культурологічної обумовленості.

Виклад основного матеріалу. 1985 рік у творчій діяльності Д. Гнатюка окрилений активними пошуками режисерських втілень. Продуктивна діяльність на посаді завідувача кафедри оперної підготовки у консерваторії значно розширили координати мистецьких апробацій режисера, стимулюючи до нових жанрових апеляцій. Творчість М. Лисенка стане визначальним фактором ствердження режисера на поприщі національного та світового визнання, оскільки її жанрове розмаїття кристалізується стимулюючим аспектом для ідентифікації особистості Дмитра Михайловича в координатах полі жанровості, полі стилістичності та розширеному просторі смислової організації мистецьких горизонтів.

Першою постановкою опери М. Лисенка, що здійснив Д. Гнатюк, стала дитяча опера «Зима і весна», прем'єра якої відбулася у Київському державному дитячому музичному театрі у лютому 1985 року¹. Звернення до нового, складного і одночасно соціально-динамічного жанру були викликані у Дмитра Михайловича несамовитою відданістю своїй родині, яка підтримувала його, надихала до пошуків, перманентного переосмислення буденності з її реаліями. Зокрема, обговорюючи період підготовки твору, А. Мокренко особливо акцентує увагу на родинному осередді Д. Гнатюка, як важливому стимулюючому аспекті звернення режисера саме до цього жанру [8].

За словами режисера, перші спроби практичного втілення опери на сцені Київського оперного театру були невдалими і не залишили позитивного відбитку на сторінках театрального доробку установи. Побутові координати, запропоновані по-

¹ 117-й театральний сезон (1984-1985 рік) відкрився оперою «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. До ювілею Л. Венедиктова було поставлено оперу «Трубадур» Дж. Верді. Не відповідні умови сцени Жовтневого палацу для показу оперних вистав стали відображенням нівелювання оперних традицій київського театру – зменшення репертуарної площини, відхід від грандіозних, епічних оперних полотен, обмеженість у застосування механізмів сценічного оформлення та елементів театрального реквізиту. Театральний актив акцентував увагу на постановці творів, що потребували використання обмеженого ресурсу. Серед таких була опера «Таємний шлюб» Д. Чімарози. Разом з тим з великим успіхом пройшли опери: «Сільська честь» П. Маскані, «Паяци», «Тоска», «Ріголетто», «Фауст», «Свєнгій Онєгін», «Тихий Дон», «Бал маскарад».

28 березня 1985 року на сцені Жовтневого палацу відбулося святкування 60-річчя Дмитра Гнатюка. З нагоди ювілею видатному майстру оперного виконавства було присвоєно звання Героя Соціалістичної праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і молот» (выд 27.03.1985 року) ([27.03.1985 рік]). В цьому році готувалася прем'єра опери «Прапороносці» О. Білаша (постановча група: С. Турчак, Д. Смолич, Ф. Нірод, Л. Венедиктов, Н. Кучеря, І. Гамкало, О. Сегаль, В. Борищенко).

передниками у дитячому жанрі не знайшли потенційного підкріплення, а відтак, і подальшого застосування у практиці театральної комунікації. Дмитро Михайлович, апелюючи до твору М. Лисенка «Зима і весна», ставив за мету дотриматися поетичної метрики, яку вклав у виставу композитор, її головних концептуальних засад, сформованих казковою, ілюзорною тематикою. Головне, як зазначав Д. Гнатюк, зберегти інтонаційні координати М. Лисенка з відповідною тісною комунікацією сценічної дії, досягти логічного синтетичного поєднання музичного матеріалу зі сценічним дійством. Готуючи нову постановку опери, Д. Гнатюк значно підсилює візуальну складову вистави, акцентуючи увагу глядача на хореографії опери – балетних композиціях. Така концепція, за словами режисера, наповнить сутність складного синтетичного жанру (дитячого), новою складовою, окреслить пунктиром нову інтерпретаційну модель, сформовану потребою соціальної уваги та зацікавленості. За словами М. Бурбана, постановча група хореографічних елементів у виставі, прагнули поставити в один понятійний рад, в одну смислово позицію музичний та драматургічний матеріал жанру дитячої опери до смислового навантаження серйозної вистави, драматичної з ознаками патетичної організації. Структура вистави, запропонована Д. Гнатюком, увібрала нові, стилістично-обумовлені координати – конфлікти, зіткнення, контрастні прийоми, нові сюжетні лінії, сценічні прийоми [2].

Сутність опери сформована значним складом солістів-вокалістів, де кожна дійова особа – це не тільки визначена композитором складова музичного твору, а важливий елемент драматургічної комунікації, який наповнений потужною смисловою організацією, сценічним завданням. «Виконувати певну партію – вимальовувати окремих фрагмент у виставі, хай і яскравий. А мені хотілося творити масштабний образ усього спектаклю» – зазначив режисер, обговорюючи постановку з З. Мензатюк [7].

Д. Гнатюк свідомо обрав жанр дитячої опери, оскільки його професійні концептуальні вектори є важливим стимулюючим аспектом формування у майстра нових складових режисерського досвіду, його творчого потенціалу, практичних умінь і навичок у комплексі сценічного моделювання актором своєї ролі, здатності до акторського перевтілення, вміння швидкої творчої адаптації та трансформації. Працюючи над смисловою організацією опери «Зима і весна» Д. Гнатюк говорить: «Головне для співака – це вміння перевтілюватися. Тут головний критерій – природність, художня виправданість творчої манери й виразного прийому» [6].

Зимовий цикл обрядових дійств детермінував звернення режисера саме до тематики даного

твору. Визначена програмою Міністерства культури² України прем'єра готувалася у занадто стислі хронометричні строкові координати. Було сформовано творчий симбіоз, який складався з провідних майстрів оперного жанру таких як: музичний керівник і диригент – Є. Дуценко, режисер-постановник Д. Гнатюк, режисер – І. Рудіна, художник – Д. Нарбут, хормейстер – М. Кречко, балетмейстер-постановник – В. Федотов, диригент – А. Бойченко, постановник народних танців – В. Нероденко, концертмейстери – Г. Дуденкова, Л. Заярняя, М. Левітіна, завідувач художньо-постановчою частиною Б. Щербина, художник по світлу – В. Боровський, зав. пошив очним цехом – Л. Родіонова, Г. Самодій, бутафор-декоратор – В. Кульпекша, макетник – М. Ірискін, зав. костюмерним цехом – Л. Клименко, В. Заїка, старший машиніст сцени – В. Столяр [10, с. 150].

Рішенням постановчої групи було сформовано склад солістів-вокалістів: В. Жмуденко, В. Жмурко, С. Павленко (Мороз), І. Плетюх, Л. Грінченко, Т. Юрченко (Зима), Л. Грінченко, Т. Юрченко (Весна), Т. Вовк (Осінь), С. Пилькевич, Т. Юрченко (Метелиця), С. Катерноза, І. Бабенко (Казка), Г. Конарева, Л. Купрієнко (Ожеледь), Т. Вовк (Сич), Ф. Мустафаєв, В. Кузьменко (Вітер), А. Барабаш, В. Корженевський (дід-ворожит), Є. Сафрончик, В. Плетюх, І. Шевчик (Хлопець-веретено), О. Барабаш, Ю. Круглов (Хлопець-гребінь), Н. Герасименко, Ю. Груглов (Сніговик).

Режисерська концепція Д. Гнатюка акумулювала собою тенденції культурно-мистецького простору кінця 80-х років – відродження національних традицій в контексті даних жанрових координат та культивування вітчизняних соціальних векторів з метою реанімування української музичної думки. «Ще слід багато зробити в плані зростання і зміцнення національної самосвідомості народу. Адже століттями переорювалося, вибивалося з пам'яті, перекручувалося, замовчувалося славне минуле України, її національні герої, традиції» – зазначає Д. Гнатюк в одному зі своїх виступів [3]. Хіба жанрові координати опери М. Лисенка не продукують вітчизняні культурно-мистецькі традиції, не культивують сутність українського народу у сценічній дії дівчат-колядниць, хлопців-щедрівників, дівчат-веснянок і т.д.

Аналізуючи режисерські звернення Д. Гнатюка до репертуару українських композиторів, Г. Яковенко у газеті «Райдуга» зазначав: «Готуючи свій репертуар, він прислуховувався до нових творів композиторів, шукав саме виразне в творах українських авторів» [11]. Саме кризь призму молодих акторських поглядів, їх світлий незаангажований театральними штампами світогляд, Д. Гнатюк вибудував чіткий конструктивний вектор постановки фантастичної дитячої опери.

Витримуючи композиторську систему смислової організації твору, яка продукує сакральну модель – боротьбу двох протиріч, весни і зими, режисер акцентує увагу акторської трупи на двох важливих аспектах режисерської інтерпретації:

1. Проекція драматургії твору в розрізі реалістичних тенденцій;
2. Культивування фантастичних елементів заходами сценічного втілення.

² Після прем'єри, на спальтах періодичних видань яскраво фігурувала мистецька подія, яка динамічними кроками увійшла до культурно-мистецького доробку міста. «Постановники доклали чимало зусиль, щоб головна ідея опери – наближення Весни, яка «іде молоденька, роботяща, веселенька», а отже, перемога добра, над злого Зимом прозвучала переконливо, оптимістично. Щоб головна діюча особа вистави – музика, подарувала юним слухачам радість зустрічі з великим мистецтвом. Новий театр стане центром естетичного виховання дітей. Тут вони збагачуватимуть свій духовний світ, пізнаватимуть красу музики, хореографії. А це ще одна з важливих передумов реалізації шкільної реформи» [1].

Дмитро Гнатюк прагне мистецтвом сценічно-го перевтілення відкрити у звичайному – незвичайне, у буденному – незвичне, заглибити глядача у світ нового естетичного виміру, сутність якого формує жанрові координати опери «Зима і весна» М. Лисенка [4]. Як зазначає М. Кагарлицький: «Можливо, оце вроджене, підсвідоме акторське вміння проникати в тайники психології, душевних порухів героя, з роками помножене на досвід, і дало можливість Гнатюкові яскраво палахкотити на оперній сцені» [5]. Природне відчуття народного мелосу, закладеного в структурі опери, дало можливість вибудувати логічну послідовність, обумовлену співставленням масових сцен плакатного багатопланового масштабу з мізансценами, сюжетна лінія яких формує діалогічні ансамблеві епізоди виконавців.

Режисер активізує важливу складову синтетичного жанру – хор, динамізує його функцію, стимулюючи таким чином розвиток драматургії, її смислове і емоційне наповнення. Режисер розглядає хор в опері, як уособлення народу, показника масовості, який не тільки графічно заповнює сценічний простір майданчика, а й стає стратегічним вектором формування шляхів драматургічного розвитку твору, елементом його динаміки та мистецького континуума. Описуючи формування драматургічної структури твору, принципів її розвитку та логічної обумовленості, Б. Бурбан зазначає: «У кожній порі року поновому оживали барви петриківського розпису, казково-фантастичний світ природи утворював нові й нові барви – яскравіші, кращі, колоритніші одна за одну» [2].

Режисер формував у виконавців відчуття стилістичної цінності твору, апелював у роботі до перевірених практикою механізмів сценічного втілення драматургії твору і налагодження концентрованої системи комунікації виконавців з глядачем. Підготована ним трупа солістів-вокалістів у складі: Мороз (В. Жмуденко), Зима (Л. Грінченко), Весна (А. Шендрикова), Осінь (Т. Вовк) знайшла і практично втілила всі режисерські побажання, настанови та корективи. Як зазначила Л. Мороз-Погрібна: «Д. Гнатюк популяризує нашу класику, він виступає вдумливим, пристрасним інтерпретатором її, в багатьох випадках ми, завдяки йому наче вперше осягаємо зміст давно відомих творів, відчуваємо їх силу» [9].

Описуючи постановку, Ю.Станішевський зазначає, що прем'єра опери на сцені молодіжного музично-театрального колективу стала символічною, оскільки постать Дмитра Михайловича є уособленням славетних виконавських традицій в просторі оперного жанру та нових режисерських звершень [10, с. 150]. «Співаки досить добре відчують стилістику народної пісні, її характер і колорит. Особливого значення надають слову, його вимові в співі, що в дитячій виставі має першочергове значення» – зазначено в одній з рецензій щодо прем'єри [10, с. 150].

Після прем'єри, на шпальтах періодичних видань яскраво фігурувала мистецька подія, яка динамічними кроками увійшла до культурно-мистецького доробку міста. «Постановники доклали чимало зусиль, щоб головна ідея опери – наближення Весни, яка «іде молоденька, роботяща, веселенька», а отже, перемога добра, над злою Зимую прозвучала переконливо, оптимістично. Щоб головна діюча особа вистави – музика, подарувала юним слухачам радість зустрічі з великим мистецтвом. Новий театр стане центром естетичного виховання дітей. Тут вони збагачуватимуть свій духовний світ, пізнаватимуть красу музики, хореографії. А це ще одна з важливих передумов реалізації шкільної реформи» – зазначав Л. Бараневич [1].

Завдання, яке ставив перед собою Д. Гнатюк було виконано – режисер провів потужну і динамічну роботу по культивуванню національних традицій, пропаганді та агітації творчого доробку провідних митців української музично-театральної спадщини, впровадження нових поглядів на механізми сценічної інтерпретації класики оперного виконавства.

Висновок. Творчість видатного майстра ХХ – початку ХХІ століття Д.М. Гнатюка пройшла наскрізною ниткою соціокультурного, мистецького, політичного та громадського життя українців. Перебуваючи у стані перманентного пошуку нових засобів продукування національних традицій, Дмитро Михайлович значно консолидував координати українського оперного жанру, представивши до огляду шедеври вітчизняного доробку, такі як опери Б. Лятошинського «Золотий Обруч», М. Лисенка «Наталка Полтавка», «Зима і Весна», С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм». Кожна з них – це не просто поновлена і введена до діючого репертуару театру вистава – це гасло національної звершеності, патріотичної ідеї, жаги до популяризації українських оперних традицій в просторі не тільки Європейського визнання, а й світового сприймання та розуміння.

Список літератури:

1. Бараневич Л. Центр естетичного виховання // Прапор комунізму. 1985. 2 лютого.
2. Бурбан М. Опера в Казці // Культура і життя. 1985. 17 грудня.
3. Гнатюк Д. М. Ще раз про українську національну ідею // Культура і життя. 1987. 12 вересня.
4. Гриник Р. Поючий серцем // Львовская правда. 1982. 14 февраля.
5. Кагарлицький М. У пісні життя його // Вітчизна. Київ, 1983. № 11.
6. Контакт із слухачем // Театрально-концертний Київ. 1971. № 12. С. 2.
7. Мензатюк З. Золоте жниво // Митець і час. 1975. 03 березня.
8. Мокренко А. Летять ніби чайки // Сільські вісті. Київ. 1985. 29 березня.
9. Мороз-Погрібна Л. Голос митця // Літературна Україна. Київ, 1971. 3 грудня.
10. Станішевський Ю. О. Дмитро Гнатюк. Київ: Муз. Україна, 1991. 167 с.
11. Яковенко Г. Народний артист // Радуга. Киев, 1981. № 6.

Бондарчук В.А.

Национальная музыкальная академия Украины имени П.И. Чайковского

ПОСТАНОВКА ОПЕРЫ Н. ЛЫСЕНКА «ЗИМА И ВЕСНА» В РЕЖИССЕРСКОМ РЕШЕНИИ Д.М. ГНАТЮКА

Аннотация

Выбранная для исследования, тема дает возможность анализа социокультурной среды Украины конца XX века сквозь призму творческой биографии Д. Гнатюка. Закрепляя проблему художественного восхождение мастера на олимп мирового признания в контекст культурных тенденций времени, мы имеем возможность восполнить пробелы объективных реалий украинского оперного пространства выбранного для исследования периода.

Ключевые слова: творческая личность, исполнительская интерпретация, оперное искусство, стилевые координаты, мастер сцены.

Bondarchuk V.O.

National Music Academy of Ukraine named after P.I. Tchaikovsky

PRODUCTION OF M. LYSENKO'S OPERA «WINTER AND SPRING» IN THE DIRECTORIAL DECISION OF D.M. GNATYUK

Summary

Selected for the study, the theme provides an opportunity to analyze the socio-cultural environment of Ukraine at the end of the twentieth century through the prism of D. Hnatyuk's creative biography. By fixing the problem of artistic ascension of the master to the world of world recognition in the context of the cultural and artistic tendencies of time, we have the opportunity to fill the gaps in the objective realities of the Ukrainian opera space chosen for the study period.

Keywords: creative person, performing interpretation, opera art, style coordinates, master of stage.